

PROSTOR

20 [2012] 2 [44]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
20 [2012] 2 [44]
219-486
7-12 [2012]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

328-339 **IRMA HUIĆ**
MLADEN OBAD ŠČITAROCI

DRAGUĆ U ISTRI
– NOVE SPOZNAJE O PROSTORNOM
RAZVOJU NASELJA

PRETHODNO PRIOPĆENJE
UDK 711.1(497.57 DRAGUĆ)

NEW RESEARCH FINDINGS
ON THE URBAN DEVELOPMENT
OF DRAGUĆ SETTLEMENT IN ISTRIA

PRELIMINARY COMMUNICATION
UDC 711.1(497.57 DRAGUĆ)

Sl. 1. POGLED NA DRAGUČ
FIG. 1. VIEW OF DRAGUČ

IRMA HUIĆ, MLADEN OBAD ŠĆITAROCI

HRVATSKI RESTAURATORSKI ZAVOD
HR – 10000 ZAGREB, NIKE GRŠKOVIĆA 23
SVEUČILISTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

PRETHODNO PRIOPCENJE

UDK 711.1(497.57 DRAGUĆ)

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.02. – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

2.01.04. – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 13. 7. 2012. / 10. 12. 2012.

CROATIAN CONSERVATION INSTITUTE
HR – 10000 ZAGREB, 23 NIKE GRŠKOVIĆA STREET
UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, 26 KAČICEVA STREET

PRELIMINARY COMMUNICATION

UDC 711.1(497.57 DRAGUĆ)

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.02. – URBAN AND PHYSICAL PLANNING

2.01.04. – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 13. 7. 2012. / 10. 12. 2012.

DRAGUĆ U ISTRI – NOVE SPOZNAJE O PROSTORNOM RAZVOJU NASELJA

NEW RESEARCH FINDINGS ON THE URBAN DEVELOPMENT OF DRAGUĆ SETTLEMENT IN ISTRIA

DRAGUĆ
ISTRA
KAŠTEL
KATASTAR
RAZVOJ NASELJA

DRAGUĆ
ISTRIA
CASTLE
LAND REGISTRY OFFICE
SETTLEMENT DEVELOPMENT

Istraživanja naselja Draguč u sjevernoj Istri provedena su radi nadopune postojećih spoznaja o urbanističkom razvoju naselja, a u svjetlu novijih istraživanja i dostupnih arhivskih izvora. Dosadašnja saznanja ukazivala su na postojanje očuvanoga srednjovjekovnog tkiva naselja. Analiza je pokazala da je srednjovjekovno tkivo u najstarijem dijelu naselja znatno izmijenjeno velikim građevnim promjenama tijekom 19. stoljeća.

This paper presents the new research findings on the north Istrian settlement Draguč. The objective of the research has been to add new findings to the already existing knowledge about its urban development in the context of recent researches and the available archive sources. This analysis shows that the medieval fabric in the oldest part of the settlement was considerably altered by building activities throughout the 19th century.

UVOD

INTRODUCTION

Draguć je zanimljiv primjer povijesnog razvoja istarskoga naselja, koji možemo zvati paradigmatičkim primjerom naselja što se razvijalo uz kaštel, potaknuto izgradnjom kaštela, s dva podgrađa koja su se razvijala gotovo istodobno. Smjestaj Draguća na granici venecijanskog posjeda u Istri i njegova strateška važnost u srednjem vijeku potaknuli su Mletačku Republiku da izgradi i održava obrambeni sustav naselja, ali Venecija nije ulagala u komunalnu opremu mjesta. Istodobno se na privatnim posjedima venecijanskog plemstva u Istri uz obnovu i izgradnju obrambenih građevina gradi i komunalna infrastruktura naselja, kao što su cisterne, gradske lože, ali i crkve. Srednjovjekovni urbanizam unutrašnje Istre, kao višestoljetan intuitivni proces razvoja naselja izvan antičkih urbanih modela, razvio je organičku urbanu morfologiju toliko karakterističnom da je istarski primjer postao sinonim za srednjovjekovni urbanizam na nacionalnoj razini. Smatra se da je u Istri povijesna urbanistička matrica očuvana gotovo u potpunosti. U obuhvatu zaštićene povijesne jezgre istarskih naselja urbanističko-arhitektonsko naslijeđe uglavnom nije istraženo, tj. ne postoji cjelovita znanstvena obrada s odgovarajućim vrjednovanjem.¹ Ta se konstatacija posebice odnosi na srednjovjekovna naselja u unutrašnjosti Istre. Tek bi potanka analiza naselja trebala utvrditi koliko je očuvana srednjovjekovna urbanistička matrica naselja u unutrašnjosti Istre.

Predmet istraživanja – Draguć je smješten u sjeveroistočnoj Istri uz prometnicu Buzet-Pazin, na grebenu smještenom na granici između doline Mirne i Butonige, kontrolirajući pristup u obje doline (Sl. 1.). Strateška obrambena važnost Draguća u prošlosti bila je vezana za njegov položaj na granici Pazinske knežije i Mletačke Republike (kao dio lanca utvrda pod zapovjedništvom Rašporskog kapetanata).² Draguć je smješten uz put koji je spajao Buzet i Pazin tijekom stoljeća. Njegov je položaj bio posebno naglašen izgradnjom nove prometnice sredinom 19. stoljeća, koja se koristila do izgradnje „Istarskog ipsilona”, jer to je dovelo do premještanja glavne prometnice na istarskom poluotoku u smjeru istoka (Sl. 3).³

Cilj istraživanja prikazanog u ovome radu bio je nadopuniti postojeće spoznaje o razvoju Draguća u svjetlu novih istraživanja i dostupnih arhivskih izvora. Dosadašnje spoznaje temelje se na tvrdnji o očuvanoj srednjovjekovnoj strukturi naselja, a provedena istraživanja ukazuju na drukčiju interpretaciju.

Istraživanja urbanističkog razvoja naselja u unutrašnjosti Istre – Analizom razvoja naselja u Istri bavilo se nekoliko autora preko obrade u magistarskim radovima i konzervatorskim podlogama za izradu prostornih planova. Među tim radovima izdvajamo članak Vladimira Bedenka o urbanističkom razvoju Buja, Maju Štrk-Snoj koje se članci temelje na njezinu magistarskom radu „Građevni razvoj Boljuna”, konzervatorsku podlogu grada Pazina autora Borisa Vučića i Atilija Krizmanića

¹ Ovaj rad nastao je u sklopu doktorskih istraživanja koja se provode na Poslijediplomskom doktorskom studiju povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Istodobno se istraživanja provode u sklopu znanstvenog projekta *Urbanističko i pejzažno naslijeđe Hrvatske kao dio europske kulture* na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, i to s potporom Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.

² Rašporski kapetanat je vojno zapovjedništvo koje je Istri trebalo jamčiti mir i sigurnost mletačkih posjeda u Istri prema Pazinskoj knežiji, a na čelu mu je bio kapetan (najviši vojni i politički autoritet seoskoga područja kojemu se trebalo obratiti za sva upravna i pravna pitanja), ujedno je bio i podestat (visoki službenik odnosno lokalni administrator u funkciji glavnog magistrata).

³ Archivio di Stato Trieste, I. R. Direzione delle Fabbriche del Litorale, Archivio Piani, parte seconda, Opere stradali, 0768: Strada Pinguente-Novacco: progetto di costruzione (1854.)

⁴ ŠTRK-SNOJ, 1982.; ŠTRK-SNOJ, 2001: 101-129; ŠTRK-SNOJ, 2003: 147-159; BEDENKO, 1999: 19-31; KRIZMANIĆ, VUČIĆ, 1997.; DREMPETIĆ, 1997.

⁵ U sklopu projekta, prema godišnjim programima od 1981. do 1983. godine, radilo se na istraživanju Buzeta, Huma, Sovinjaka, Roca, Vrha i Draguća. Cilj istraživanja bio je utvrditi povijesni razvoj, postojeće stanje i dati smjernice za korištenje graditeljske baštine povijesne jezgre naselja obuhvaćenih istraživanjem. Metodologija Instituta za povijest umjetnosti sastojala se od: povijesno-umjetničke deskripcije svake pojedine građevine i vanjskih prostora, arhitektonskog snimanja grada u mj. 1:100 (samo prizemlja i detaljnije pojedinih građevina za Buzet, snimanje prizemlja u Humu), fotografskog snimanja, foto-

te Jadranku Drempetić koja u svome magistarskom radu obrađuje povijesni razvoj Berma. Navedeni radovi primjenjuju sličnu metodologiju koja se koristila u ovome istraživanju te također daju važan uvid u razvoj istarskih gradova u različitim regijama Istre.⁴ Projekt „Granične utvrde i gradovi u sjeveroistočnoj Istri (bivši Rašporski kapetanat)” Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu bavio se povijesno-gradevnim razvojem i problemima revitalizacije tih gradova. Taj je projekt jedini koji se detaljnije i sustavnije bavio tom problematikom u Istri.⁵

Istraživanja urbanističkog razvoja Draguča

– Institut za povijest umjetnosti u Zagrebu proveo je 1981.-1983. sustavna istraživanja Draguča u sklopu navedenog projekta „Granične utvrde i gradovi u sjeveroistočnoj Istri”. U radovima Katarine Horvat Levaj obrađen je urbanistički razvoj Draguča, Huma i Buzeta („Gradovi-utvrde sjeveroistočne Istre), Građevni razvoj i problemi revitalizacije”, Buzet-ski zbornik 12 (1988.) i „Draguč kao primjer karakterističnih razvojnih oblika naselja nastalih uz kastele”, Cerovljanski zbornik

grametrijskog snimanja (samo za istočnu fasadu Buzeta), pribavljanja postojeće dokumentacije (uključivalo je i pribavljanje povijesnog katastra) te snimanja socio-urbane situacije. Vidjeti: *** 1983: 1-9 (Stepinac).

6 HORVAT-LEVAJ, 1988: 213-236, HORVAT-LEVAJ, 1999: 179-195; *** 1983: 1-9 (Stepinac). Pregledom izvještaja o radu na projektu za naselje Draguč obavljeno je arhivsko istraživanje 1982. godine, fotografsko snimanje 1983. godine i povijesno-umjetnička deskripcija te datacija i valorizacija svake pojedine građevine u Draguču 1983. godine.

7 Prva sustavna izmjera Istre obavljena je u sklopu katastarske izmjere Habsburške Monarhije 1817.-1822. godine. Tom izmjerom Istra je prvi put dobila katastarske karte u mjerilu 1:1440 i 1:2880 za čitavo područje te pripadajuće katastarske elaborate. Prva opsežnija izmjera na tlu Istre obavljena je 1785. godine u sklopu jozefinske izmjere Habsburške Monarhije kada su nastale prve karte za područje Pazinske knežije. Dio katastarskih karata, među kojima je i katastarska karta Draguča, pohranjen je i u Hrvatskom državnom arhivu u Splitu, gdje su karte dostupne od 1982. godine, kada je Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju predan na čuvanje Državnom arhivu u Splitu, fond br. 152.

8 Svi katastarski prilozi dobiveni su od Državne geodetske uprave i Područnog ureda za katastar Pazin. [www.dgu.hr]

9 Terenski rad na inventarizaciji građevina za potrebe izrade ovoga istraživanja obuhvatio je utvrđivanje građevnog stanja pojedinih zgrada, javnih prostora, ambijentalne situacije pojedinih sklopova, urbane vrijednosti cjeline, doba nastanka građevina i njihovu današnju namjenu. Prvo su se obradile ulične zgrade koje su relevantne za povijesnu sliku i ambijent naselja, sagrađene prije izrade prve katastarske karte početkom 19. st.

(1999.), u kojima predstavlja zaključke istraživanja na projektu „Granične utvrde i gradovi u sjeveroistočnoj Istri (bivši Rašporski kapetanat)” Instituta za povijest umjetnosti.⁶

Izvori korišteni u istraživanju – Za istraživanje urbanističkog razvoja naselja Draguč korišteni su arhivski izvori, kartografska dokumentacija i literatura. Arhivski se izvori najprije odnose na katastarske karte iz 19. stoljeća u mjerilu 1:2280, katastarska izmjera Franje I. iz 1820. godine i katastarska izmjera 1874. godine.⁷ Te katastarske karte preklapljene sa suvremenim katastrom omogućile su pouzdano prepoznavanje izgradnje nakon 1820. godine, a time i jasniji uvid u povijesnu matricu naselja. Kartografski izvori odnose se na Detaljnu topografsku kartu (DTK25) u mjerilu 1:25000, Hrvatsku osnovnu kartu (HOK) u mjerilu 1:500, Digitalnu ortofoto kartu (DOF) u mjerilu 1:5000 te katastarsku kartu u mjerilu 1:2000.⁸ Arhitektonsko snimanje postojećeg stanja građevina unutar obuhvata istraživanja većinom je obavljeno u sklopu kolegija Graditeljsko naslijeđe I na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom prof. dr.sc. Vladimira Bedenka u kolovozu 1982. i 1983. godine.

Metoda istraživanja – Urbanističke mijene naselja istražiti će se analizom nekoliko dijelova koji određuju oblik i tlocrtnu sliku naselja: obrambeni okvir grada, prometna mreža, gradsko tkivo te dominantni prostori i građevine. Topografija, položaj u užem i položaj u širem zemljopisnom prostoru također su dijelovi navedene analize. U području obuhvata analizirano je postojeće stanje graditeljskog naslijeđa i javnih površina. Analiza sačuvanih mikroubanističkih cjelina (blokovi, trgovi, ulice) obuhvatila je promjene u fizičkoj strukturi naselja.⁹ Usporedbom s dostupnim ranijim istraživanjima, planovima i grafikama potvrđeni su rezultati novih terenskih istraživanja te su prepoznate građevine u naselju koje su nastale do 19. stoljeća, odnosno gdje je bilo dovoljno podataka i njihov tlocrtni gabarit. U kartama su grafički prikazani svi podaci vezani za interpretaciju razvoja naselja i utjecaja kaštela na smjerove njihova razvoja.

Urbanistički ustroj mjesta – Naselje Draguč, koje je smješteno uzduž hrpta grebena (Sl. 2.), možemo podijeliti na tri veće prostorne cjeli-

SL. 2. DRAGUĆ, UZDUŽNI PRESJEK KROZ NASELJE
FIG. 2. DRAGUĆ, LONGITUDINAL SECTION ACROSS THE SETTLEMENT

SL. 3. SMJESTAJ DRAGUĆA U ISTRI
FIG. 3. POSITION OF DRAGUĆ IN ISTRIA

SL. 4. DRAGUĆ, URBANISTIČKI USTROJ MJESTA
FIG. 4. DRAGUĆ, URBAN LAYOUT

SL. 5. POLOŽAJ SAČUVANOGA ZIDA KAŠTELA U NASELJU (SVIJETLO SIVO) I UVUČENOGA PROPUGNAKULA (TAMNO SIVO)
FIG. 5. PRESERVED CASTLE WALL, LAYOUT PLAN (LIGHT GREY) AND RECESSED PROPUGNACULUM (DARK GREY)

SL. 6. SAČUVANI ZID KAŠTELA U NASELJU
FIG. 6. PRESERVED CASTLE WALL

ne: kaštel, srednjovjekovno utvrđeno podgrađe i neutvrđeno predgrađe s glavnim trgom (Sl. 4.). Glavni trg smješten je u središtu naselja, između te tri cjeline. Na glavni trg, kroz neutvrđeno predgrađe, od ulaza u naselje s istočne strane vode dvije uzdužne ulice, od kojih je glavna, sjevernija ulica šira. Kuće i gospodarske zgrade izgrađene su u nizu uz obje ulice. Južnu ulicu možemo nazvati 'gospodarskom', s obzirom na to da se na nju većinom otvaraju gospodarska dvorišta zgrada uz glavnu, sjeverniju ulicu. Uza zapadnu je stranu trga prostor nekadašnjega kaštela na kojemu je danas smještena crkva Sv. Križa sa zvonikom i veća stambena zgrada iz 19. stoljeća s gospodarskim dvorištem te utvrđeno podgrađe kaštela s južnom kulom, koje zauzima jugozapadni ugao cijelog naselja. U podgrađe je moguć ulaz kroz *sotoportik* na čijem je prvom katu *fontik*.¹⁰ Organizirano je izgradnjom zgrada u tri stambena niza uz ulice koje se pružaju okomito na južni zid kaštela i duž obodnih zidina.

URBANISTIČKO-ARHITEKTONSKI RAZVOJ MJESTA

URBAN AND ARCHITECTURAL DEVELOPMENT OF THE SETTLEMENT

• **Razdoblje do 14. stoljeća** – Prvi tragovi naseljenosti otkriveni su na mjestu ilirske gradine u neposrednoj blizini današnjega naselja, na lokalitetu Stari Draguč.¹¹ U antici je lokalitet također bio naseljen, ali slabo romaniziran. Srednjovjekovni Draguč, na lokalitetu gradinskog i antičkog naselja, oko 11. stoljeća u posjedu je istarskih markgrofova. Prelazi u posjed akvilejskoga patrijarha 1102. godine. Feud Draguč pripojen je Pazinskoj knežiji najkasnije do 1350. godine, a zajedno s ostatkom Knežije prelazi pod austrijsku vlast 1374. godine.¹²

Pretpostavlja se da je kaštel izgrađen početkom 14. stoljeća zbog nestabilne političke situacije između Venecije i akvilejskoga patrijarha.¹³ Jedini ostatak kaštela danas je dio južnoga obrambenog zida, djelomično vidljiv

na mjestu ulaza (Sl. 5. i 6.). Zid je zidan manjim izduženim pravilnim kamenim blokovima i završen je kruništem sa zupcima, danas zazidanim. Način zidanja koji je vidljiv možemo susresti i na ostalim sličnim kaštelima u regiji te ga sa sigurnošću možemo datirati u 14. stoljeće.¹⁴ Na katastru iz 1820. godine na području kaštela vidljive su ruševine na mjestu kasnije sagrađene zgrade Antuna Grozdica. Uzimajući u obzir položaj ruševina, može se pretpostaviti da su to bili ostaci palasa (Sl. 8.).

Nakon izgradnje kaštela u 14. stoljeću postupno se uza sjeveroistočni zid kaštela razvija manje civilno naselje – utvrđeno podgrađe.¹⁵ Zajedno s kaštelom podgrađe je stvaralo kompaktnu cjelinu (Sl. 7.). Ulaz u podgrađe bio je možda uvučen u odnosu na današnje zapadno pročelje glavnoga trga, na mjestu unutrašnjega lučnog otvora u *sotoportiku* gdje su s unutarnje strane vidljive kamene ušice za vrata (Sl. 9.). Takav položaj ulaza omogućava ulaz u kaštel i podgrađe 'na ključ', ali postoji mogućnost da je istodobno postojao i propugnakul.¹⁶

Zgrade podgrađa jesu manje stambene jedinice, građene u nizu s po dvije usporedne ulice koje se pružaju okomito na kaštel. U prizemlju je gospodarstvo, dok se na prvi kat uspinje vanjskim stubištem uz pročelje. Raspon nosivih zidova prilagođen je stropnoj

¹⁰ Fontik (tal. *fondaco*, mlet. *fontego*) u istarskim je gradovima naziv spremišta za brašno i žitarice kojima se stanovništvo hranilo u slučaju gladi. U Mletackoj Republici seljaci su fontiku morali prodati 30% uroda po cijeni nižoj od tržišne. Sotoportik je u Draguču prolaz u prizemlju fontika koji je lukovima poput portika otvoren prema utvrđenom podgrađu.

¹¹ DE FRANCESCHI, 1879: 19; MARCHESSETI, 1903: 100

¹² DE FRANCESCHI, 1879: 196. Albert IV. Gorički 1364. godine sklapa nagodbu kojom njegovi posjedi, ako umre bez muških potomaka, pripadaju austrijskom vojvodi Rudolfu IV. Habsburškom.

¹³ FOSCAN, 1992: 167; HORVAT-LEVAJ, 1999: 188; CDI, III, 510

¹⁴ U neposrednoj okolici istu strukturu zida ima kaštel Posert, Gradinje i Grdoselo (Zelengrad). Istu strukturu nalazimo i na istovremenim kućama u Poreču ili u kaštelu u Kršanu i Pazinu. Vidjeti: PRELOG, 2008: 107; BRADANOVIĆ, 2009: 1-20; VIŠNJIĆ, 2008: 318-320; DE FRANCESCHI, 1899.

¹⁵ HORVAT-LEVAJ, 1988: 229

¹⁶ Sličan su primjer ulazi u Gračišće i kaštel u Pazinu. Oba su ulaza projektirana na ključ, a ispred glavnog ulaza bio je i propugnakul. Propugnakul (lat. *propugnaculum*) je obrambena jedinica/gradevina koja štiti ulaz ili pokriva slabe točke u obrambenom sustavu ulaza. Pojam propugnakul koristio se od 14. do 16. st.

¹⁷ Glagoljski notarski protokol Andreja Matkovića (1595.-1639.) navodi da u utvrđenom podgrađu postoji sedam kuća. Središnji nizovi u utvrđenom podgrađu sastoje se od upravo sedam kuća. [ŠTEFANIĆ, 1952.]

¹⁸ FUČIĆ, 1963: 17

¹⁹ CDI, V, 1328.; DE FRANCESCHI, 1879: 278, 288, 374. Rat Cambranske lige protiv Venecije počinje 1508. godine. U protunapadu na austrijsku Istru Venecija zauzima njezin veći dio i uništava mnoga naselja. Damiano Tarsia osim Draguča osvaja i Kršan, Završje Račice, Sovinjak, Vrh, Hum, Lindar i Barban. Cambraska liga (1508.-1523.) naziv

konstrukciji od drvenih greda maksimalne visine 18 cm. Podgrade je doživjelo niz promjena u građevnom tkivu u 19. stoljeću, a pogotovo obodne zgrade na obrambenom zidu i one koje tvore zapadno pročelje trga. Zgrade su proširene tlocrtno prema istoku i popunjene su dotad neizgrađeni prostori (Sl. 16.).¹⁷ Početkom 14. stoljeća na prilazu naselju gradi se crkva sv. Elizeja.¹⁸

• **Razdoblje 14.-16. stoljeća** – Draguč su veoma oštetili venecijanski plaćenici 1421. godine, a 1483. godine napadaju ga Turci. U mletačko-austrijskom ratu 1508. godine Damian Tarsia osvaja, između ostalog, i Draguč koji nakon mira u Wormsu i Trentu 1523. godine dolazi pod vlast Venecije.¹⁹ Draguč postaje važna točka u obrani mletačke granice prema Knežiji, tvoreći liniju obrane Buzeta zajedno s Ročom, Humom, Sovinjakom i Vrhom pod vodstvom rašporskoga kapetana. Od 16. do 18. stoljeća česti su bili sukobi oko nepodijeljenih parcela duž mletačko-austrijske granice, koji su uzrokovali daljnja razaranja, ali su imali za posljedicu i dodatno utvrđivanje kastela.²⁰ Naselje je stradalo u Uskočkom ratu i epidemiji kuge koja je slijedila.²¹

Krajem 16. stoljeća grade se nove kvadratične kule, jedna uza zapadni ulaz i druga na jugoistočnom uglu podgrade, te se otvara novi prolaz prema kastelu.²² Baze obiju kula skošene su kako bi lakše amortizirale napad

je za koaliciju protiv Mletacke Republike koju je predložio i organizirao papa Julius II. Koaliciji su se pridružili francuski kralj Louis XII., car Maksimilijan I. Habsburški, španjolski kralj Ferdinand II. Aragonski, vojvode Ferrare i Savoye te markiz Mantove.

²⁰ Diferencije ili nepodijeljene parcele odnosno sporne točke duž mletačko-austrijske granice u Istri bile su posljedica rata Cambraiske lige (1508.-1523.).

²¹ DE FRANCESCHI, 1879: 321-322, 328

²² Natpis na kuli glasi: FRANCISCO BASADON PROVISO ISTRIAE GENER XLL SENATORI INTEGEBRIMO HVIVS CASTU BENIGNO RESTAVRATO COMMVNTAS DRAGOVICHI E ANMI GRATITVDINE P 1628. [FOSCAN, 1992: 167; HORVAT-LEVAJ, 1999: 191]

²³ Kao argument da je predgrade Draguča planirano, u literaturi se navodi jasna namjenska diferencijacija i gradnja kuća uz istočni prilazni put. Pregled arhiva u Istri, Rijeci i Veneciji nije donio nijedan dokument kojim bi se dokazala tvrdnja o planiranom naselju u Draguču ili bilo kojem od ostalih spomenutih naselja. Horvat-Levaj u članku o Humu iz 1986. godine navodi: „...stanovnici su dobili približno jednake građevne parcele raspoređene u nizove...” To samo po sebi implicira neki pisani trag [HORVAT-LEVAJ, 1986: 47; HORVAT-LEVAJ, 1999: 189]. U slučaju Draguča odluka o osnivanju planiranog predgrada donijela bi se u Veneciji, jednako kao i odluke o izgradnji novih fortifikacija ili obnovi već postojećih, a to bi bilo i dokumentirano, odnosno postojao bi dokument kojim se propisuje – od katnosti do veličine parcele. Takav dokument zasad još uvijek nije pronađen.

²⁴ Fučić, 1982: 141-142

²⁵ Jedina datirana kuća iz tog razdoblja jest na kucnom broju 11, a smjesta se na početak 16. st. glagoljskim natpisom. Vidjeti: Fučić, 1982: 141.

²⁶ Vidjeti bilj. 17.

²⁷ *** 2005: 185

SL. 7. DRAGUĆ, SCHEMA NASELJA, 14. ST.

FIG. 7. DRAGUĆ, SETTLEMENT SCHEME, 14TH CENTURY

vatrenim oružjem. Također se gradi neutvrđeno predgrade (Sl. 10.). Uzimajući u obzir topografski smještaj Draguča, na vrhu uskoga grebena, logično se može pretpostaviti da su se kuće gradile duž pristupnog puta u naselje s reprezentativnijom (stambenom) namjenom na fronti, kao i kuće u utvrđenom podgradu, i gospodarskim zgradama u dubini manjega dvorišta koje će ujedno moći poslužiti i kao primitivna zapreka u obrani predgrada.²³

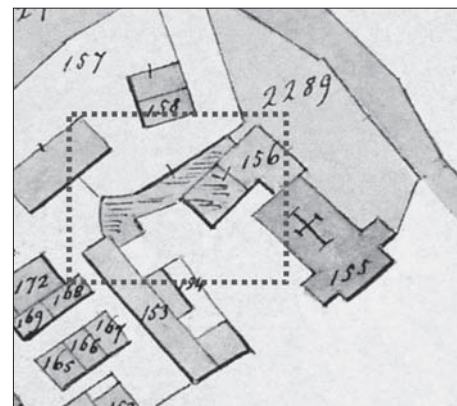
Na zidovima crkve sv. Roka, izgrađene na kraju naselja početkom 16. stoljeća, zabilježeno je u dva navrata da je gorilo neutvrđeno predgrade (burg) – prvi put 1533. godine i drugi put za Uskočkoga rata 1615. godine.²⁴ Iz oba ova natpisa možemo zaključiti da je predgrade ispred kastela postojalo početkom 16. stoljeća, da je i nakon požara 1533. godine obnovljeno i da je postojalo početkom 17. stoljeća kada ga pale uskoci. Ni u jednom od grafita u navedenim crkvama ne spominju se događaji vezani za zapadni i sjeverozapadni dio naselja, iz čega zaključujemo da su bili pošteđeni većih razaranja. Grafiti također ne spominju jače organizirano naseljavanje tijekom tih razdoblja.

Snažniji građevni razvoj predgrada počinje nakon prestanka ratnih opasnosti sredinom 17. stoljeća. Na sadašnjoj građevnoj strukturi predgrada, u njegove dvije usporedne ulice, možemo prepoznati nekoliko građevina iz 16. stoljeća.²⁵

• **Razdoblje 17.-19. stoljeća** – Početkom 17. stoljeća, točnije 1628. godine, providur Bassadona provodi još jednu obnovu dragučkih utvrda.²⁶ Osim utvrda, grade i zgrade komunalne uprave, kao što je fontik i kuća općine, premošćivanjem ulice i ulaza u podgrade *sotoprtikom*, koji lučnim prolazima prema ulicama i lučnim otvorima prema zgradama daje jasan uvid u tadašnju organizaciju ulaznoga dijela podgrada. Na početku predgrada 1641. godine gradi se crkva sv. Marije (Sl. 13.).²⁷ Nakon ukidanja Mletacke Republike 1797. godine uslijedila je vojno-okupacijska akcija Habsburške Monarhije u mletačkom dijelu Istre. Austrijsko upravljanje cijelom pokraji-

SL. 8. OSTACI KASTELE NA KATASTARSKOJ KARTI, 1820., IZV. MJ. 1:1440

FIG. 8. CASTLE REMAINS ON CADASTRAL MAP, 1820, ORIGINAL SCALE 1:1440

SL. 9. POGLED NA ULAZ U UTVRĐENO PODGRADE S UNUTARNJE STRANE

FIG. 9. VIEW OF THE ENTRANCE TO THE FORTIFIED SETTLEMENT FROM INSIDE

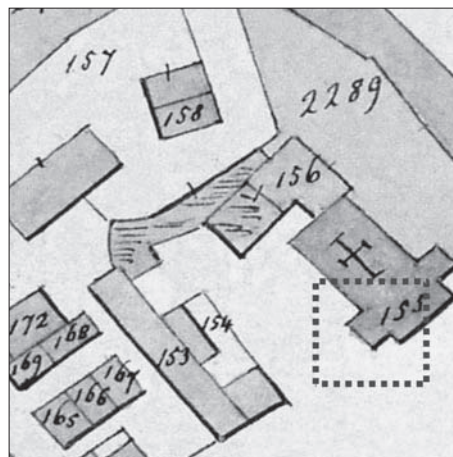
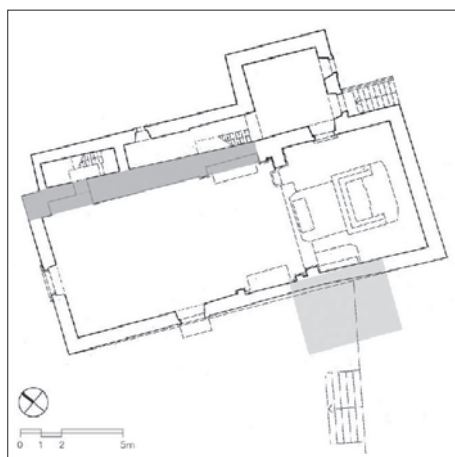
SL. 10. DRAGUĆ, SHEMA NASELJA, 16. ST.
FIG. 10. DRAGUĆ, SETTLEMENT SCHEME, 16TH CENTURY

nom legalizirano je 1797. godine Campofor-
mijским mirom.²⁸

U 18. stoljeću dolazi do obnove crkve sv. Ma-
rije na ulazu u predgrade i proširenja crkve
Sv. Križa, zbog koje se vjerojatno ruši dio zidi-
na kaštela. Proširenje crkve Sv. Križa moglo je
obuhvatiti i dio zidina kaštela, odnosno kule,
uzimajući u obzir zadržavanje sjevernoga zida
glavnog broda, no bez arheoloških istraživa-
nja ne možemo to sa sigurnošću utvrditi (Sl.
11.). Zanimljivo je da katastar iz 1820. godine
pokazuje moguću kapelu (ili možda zvonik na
preslicu) uz južno pročelje, koje danas nema,
ali se na arhitektonskoj snimci postojećeg
stanja iz 1983. godine vide tragovi na južnom
zidu (Sl. 11. i 12.).²⁹ Postavlja se pitanje: ako
je crkva proširena u 18. stoljeću i obuhvatila
je zidove kaštela – zašto samo na tom dijelu
sjevernog broda, a ne i u svetištu? Ako
pretpostavimo da je i svetište crkve iskoristi-
lo zidove kule, treba primijetiti da su zidovi
svetišta znatno tanji (debljina zida je 70 cm),
dok bi trebalo očekivati da su zidovi kule jed-
nako, ako ne i deblji od zidova kaštela (Sl.
11.).³⁰ U razmatranju ne smijemo izostaviti
činjenicu da nemamo podataka o izgledu
crkve Sv. Križa prije proširenja i kako postoji
mogućnost da je crkva bila romaničkih stil-
skih obilježja s umetnutim siljastim bačvastim

SL. 11. DRAGUĆ, TLOCRT CRKVE SV. KRIŽA S OZNAČENIM
MOGUĆIM OSTACIMA ZIDA KAŠTELA (TAMNO SIVO) I MJESTO
GDJE JE NA KATASTRU IZ 1820. OZNAČENA KAPELA (SVIJETLO
SIVO) NA KATASTRSKOJ KARTI IZ 1820., IZV. MJ. 1:1440
FIG. 11. DRAGUĆ, PLAN OF ST CROSS CHURCH WITH THE
PROBABLE REMAINS OF THE CASTLE WALL (DARK GREY)
AND THE SITE OF A CHAPEL (LIGHT GREY) ACCORDING TO THE
CADASTRAL MAP FROM 1820, ORIGINAL SCALE 1:1440

SL. 12. CRKVA SV. KRIŽA S OZNAČENOM KAPELOM
NA KATASTRSKOJ KARTI, 1820., IZV. MJ. 1:1440
FIG. 12. ST CROSS CHURCH WITH THE CHAPEL MARKED
ON CADASTRAL MAP, 1820, ORIGINAL SCALE 1:1440

svodom jer to bi jednako opravdalo debljinu
zida, ali i izgled kamene strukture zidova.³¹

Nakon nekoliko francusko-austrijskih ratova
od 1799. do 1813., godine 1825. osnovano je
jedinствено Istarsko okružje sa sjedištem u
Pazinu pod austrijskom upravom, koje se kao
jedinствена upravno-teritorijalna cjelina ocu-
valo do 1918. godine.³²

• **Draguć u 19. stoljeću** – Početkom 19. sto-
ljeća pouzdani dokument o stanju naselja
jest katastar Franje I. iz 1820. godine (Sl. 14.).
Draguć u tom trenutku još uvijek ima svoje
srednjovjekovno tkivo naselja gdje se nije
dogodilo puno građevnih zahvata. Zahvalju-
jući povijesnim događanjima i smirivanju si-
tuacije, kreću veći građevni zahvati u mjestu
zabilježeni u reambulaciji katastarske karte
iz 1874. godine. Na tom katastarskom prikazu
na glavnomu je gradskom trgu ucrtan zvonik
izgrađen 1844. godine, ali ne i fontana iz-
građena 1888. godine. Također, u središtu
kaštela 1841. godine, nasuprot zapadnom
pročelju crkve Sv. Križa, gradi se velika kuća
Antuna Grozdica.³³ Na jugozapadnom dijelu
naselja – srednjovjekovnom podgrađu, vidljive
su značajne promjene u građevnom tkivu,
posebice po obodu gdje se gradi gotovo cijelo
jugozapadno pročelje naselja. Na sjevero-
zapadnom dijelu naselje se širi i uz rub puta
grade se gospodarske zgrade koje zatvaraju
veliko gospodarsko dvorište kuće Antuna
Grozdica (Sl. 15.).

U predgrađu se također poduzimaju veći
građevni pothvati. Na istočnoj strani trga po-
punjavaju se praznine u urbanom tkivu. Na
jugoistočnom uglu trga gradi se čitav novi
blok zgrada, a sjeveroistočni ugao i taj cijeli
blok zgrada, koje tvore sjevernu stranu glav-
ne ulice predgrađa, pregrađuju se na način
da se zgrade povećavaju tlocrtno i u volume-
nu. Osim građevnih zahvata u prvom bloku

²⁸ Mirovni ugovor potpisan u Furlaniji između austrijskoga cara Franje II. i Napoleona I. kojim je između Austrije i Francuske podijeljen mletački teritorij.

²⁹ Arhitektonska snimka postojećeg stanja izrađena je 1983. tijekom kolegija Graditeljsko naslijeđe I na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

³⁰ Debljina zida glavne branič-kule u Kršanu je 130 cm u njezinoj punoj visini, osim na krovnoj etaži s krunistom gdje je 90 cm. U Barbanu su zidovi glavne branič-kule debljine 140 cm, u Pazinu su zidovi četvrtaste kule 130 cm, dok su u Posertu i Gradinjama 90 cm.

³¹ Kao primjer navode se manje crkve, kao što su: crkva sv. Roka i crkva sv. Elizeja u Draguću, crkva sv. Martina u Bičićima iz 12. st., crkva sv. Jakova u Barbanu iz 14. st. ili ostaci ranije crkve sv. Jurja u Buzetu. Za umetnute svodove vidjeti: MOHOROVIĆ, A. (1958.), *Problem primjene specifične interpolacije gotičke konstrukcije svoda u romaničke objekte na području Istre i otoka Cresca*, Ljetopis JAZU, knjiga 63, Zagreb ili *** (1994.), *Istarski limes*, Čakavski sabor, Žminj: 109-143.

³² STULLI, 1984.; ŠETIĆ, 1989.; IVETIĆ, 2000.

³³ HORVAT-LEVAJ, 1999: 193

³⁴ ŠTRK-SNOJ, 1982: 117; HORVAT-LEVAJ, 1986: 46. 'Korta' je definirana kao „...zatvorene, međusobno izolirane blokove – tzv. korte. Ti blokovi, najčešće potkavastog ili kruznog

na sjevernoj strani glavne ulice, valja spomenuti i gradnju velikoga sklopa tzv. kuće kapešana. Svi se nizovi zgrada nadograđuju na istočnom rubu naselja te se ujedno popunjavaju i praznine u tkivu naselja. Južna uzdužna ulica još naglašenije postaje veliko gospodarsko dvorište. Nakon opisanih većih zahvata u povijesnoj strukturi naselja, u 20. stoljeću se točkasto javljaju građevni zahvati unutar naselja. Možemo zaključiti da su to većinom nadogradnje već postojećih zgrada, ponajprije izvedene radi poboljšanja uvjeta življenja lokalnog stanovništva (Sl. 16.).

DRAGUĆ U REGIONALNOM KONTEKSTU

DRAGUĆ IN REGIONAL CONTEXT

Razmatrajuci regionalni kontekst razvoja Draguča, u literaturi se navodi nekoliko komparativnih primjera u Istri i na sjevernojadranskoj obali. Boljun, Plomin, Buje, Rovinj i Cres imaju, kao što je pretpostavljeno i za Draguč, tzv. 'kortu' kao ranosrednjovjekovnu jezgru naselja.³⁴

Analizirajući urbanističku strukturu Cresa, Milan Prelog u jednom od prvih takvih istraživanja 1963. godine dolazi do zaključka da je najstariji dio Cresa južni dio naselja s nekoliko gustih aglomeracija koncentričnog karaktera oko kojih su obilazile komunikacije, pretpostavljajući da su te aglomeracije zajedno tvorile ranosrednjovjekovno naselje.³⁵ Pregledom istih arhivskih izvora kao i za Draguč, ponajprije katastarske karte iz 1820. godine, vidljivo je da su takve aglomeracije samo djelomično bile izgrađene u 19. stoljeću (to je jasno pokazano i na analitičkoj karti u Prelogovu članku).³⁶

Zanimljivo je da kada se analiziraju dostupne katastarske karte iz 1820. godine za Boljun, zajedno s arhitektonskom snimkom posto-

oblika, sastavljeni od skupova stambenih i gospodarskih objekata oko središnjeg slobodnog prostora...".

35 PRELOG, 1963: 7. Prelog u tekstu navodi: „Tu nepravilnu strukturu (u južnom dijelu grada, op. a.) određuje nekoliko gustih aglomeracija koncentričnog karaktera, oko kojih komunikacije kružno obilaze. Premda je većina tih aglomeracija doživjela značajne transformacije, napose u XVIII i XIX stoljeću, mi možemo u njima ipak uočiti dva osnovna elementa: jedan veći objekt oko kojega se grupiraju ostali manji i unutarnje dvorište – trg kao zajednički prostor oko grupiranih objekata, do kojega obično vodi tek jedan prilaz. Ova dva karakteristična momenta omogućavaju pretpostavku da se najranije srednjovjekovno naselje sastojalo dugo vremena od nekoliko međusobno nezavisnih jezgri koje su se stvorile oko nekog većeg objekta koji je vjerojatno imao i stanoviti fortifikacijski karakter.”

36 Klupčice prozora, vijenci prozora i vrata te dovratnici i doprozornici, koji nose stilске karakteristike iz 15. i 16. st., mogli su biti naknadno ugrađeni u kuće kasnoga 19. st., te je na osnovi tih komada nemoguće datirati navedene građevine u specifično razdoblje. Drugi problem u datiranju komada kamene dekoracije predstavlja i dugo trajanje pojedinih stilskih razdoblja u Istri.

37 TADIĆ, 1982: 27-29, 89-97

38 BEDIČKO, 1999: 26-29

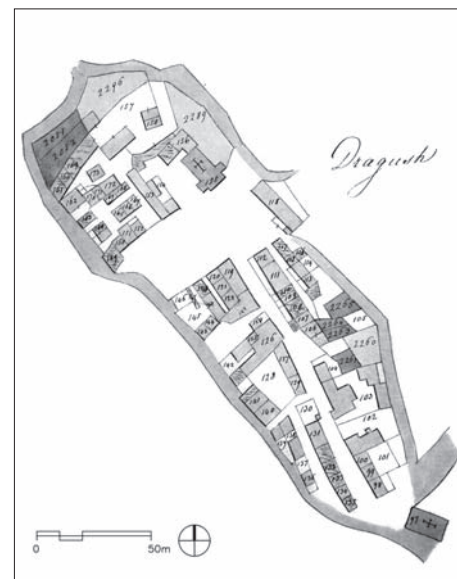
SL. 13. DRAGUĆ, SHEMA NASELJA, 17.-19. ST.
FIG. 13. DRAGUĆ, SETTLEMENT SCHEME, 17TH-19TH CENTURY

jećeg stanja i arhivskim podacima o naselju, možemo zaključiti da tzv. 'korta' ili ranosrednjovjekovna jezgra naselja u Boljuni također nije bila formirana u kružnom obliku, već se radi o kućama građenim uz ulicu koja je vodila od kaštela prema poljima na zapadnom rubu naselja, a uz koju se u 18. stoljeću realizira veći gospodarski sklop. Ulica je nakon 1820. godine pregrađena u zajedničko unutarnje dvorište kuća koje su formirale ulicu i spojena tom prilikom s proširenim gospodarskim sklopom te sada doista ima polukružni oblik s unutarnjim dvorištem. U isto vrijeme analizom blokova koje tvore manje stambene jedinice – građene u nekoliko manjih nizova koji se pružaju prema kaštela, u prizemlju kuća je gospodarstvo, dok se na prvi kat uspinje vanjskim stubištem uz pročelje – prepoznajemo sličnu urbanističku strukturu kao u Draguču. Ti blokovi jesu najstariji dio Boljuna za koji bi se moglo pretpostaviti da je također bio utvrđen, no za razliku od Draguča, uz izuzetak nekoliko puškarica iz 14. stoljeća u podrumima kuća, ne postoje bolje sačuvani materijalni tragovi tih fortifikacija.

SL. 14. DRAGUĆ NA KATASTARSKOJ KARTI IZ 1820., IZV. MJ. 1:1440
FIG. 14. DRAGUĆ ON CADASTRAL MAP FROM 1820, ORIGINAL SCALE 1:1440

U Rovinju se temeljem analiza i istraživanja Instituta za povijest umjetnosti 1965. i 1973. godine, prezentiranim u knjizi Biserke Tadić *Rovinj, razvoj naselja*, može vidjeti skroman sačuvani srednjovjekovni sloj u naselju, a provedena analiza razvoja naselja pokazala je da se naselje formiralo ponajprije uvjetovano geomorfološkim činiteljima te se sastojalo od nekoliko manjih kompaktnih cjelina srednjovjekovnih blokova i niza pojedinačnih detalja, no autorica ne spominje ranosrednjovjekovne jezgre u obliku tzv. 'korte'.³⁷

Pregledom urbanističkog razvoja Buja, također u povijesnoj jezgri, ne nalazimo forme koje možemo interpretirati kao 'korte', a istraživači koji su se bavili povijesnim razvojem ne navode ih kao ranosrednjovjekovne jezgre naselja, dapače – najnovija istraživanja u Bujama potvrdila su pretpostavke V. Bedenka o povijesnom razvoju Buja.³⁸ Prvo naselje na mjestu današnjeg Trga sv. Ser-

SL. 15. DRAGUĆ NA KATASTARSKOJ KARTI IZ 1874. S OZNAČENIM PROMJENAMA, IZV. MJ. 1:2880

FIG. 15. DRAGUĆ ON CADASTRAL MAP FROM 1874, WITH MARKED CHANGES, ORIGINAL SCALE 1:2880

vula postojalo je od eneolitika do srednjega brončanog doba, čime su u posljednjim arheološkim istraživanjima potvrđene pretpostavke o postojanju prehistorijskog naselja na tom lokalitetu.³⁹ Buje su u ranom srednjem vijeku (prvi je spomen Buja u povelji Otona II. iz 981. godine) bile utvrđeno manje naselje na mjestu današnjeg središta grada, s ulazom na današnjem mjestu, uz kojeg je stajao kaštel (smještaj kaštela utvrđen je i u arhivskim dokumentima iz 18. stoljeća). Tijekom sljedećih nekoliko stoljeća (13.-18. stoljeća) naselje se širilo duž grebena prema istoku.⁴⁰

Razmatrajući fenomen dragučkog predgrađa kao planiranoga odnosno neplaniranoga naselja u kontekstu istovremene planirane izgradnje na jadranskoj obali od 14. do 17. stoljeća, a uzimajući za usporedbu Ston ili Pag kao tipičan primjer planiranoga naselja

– jedno od obilježja takve planirane izgradnje jest i velika sličnost u veličini građevne parcele, katnosti i gustoći izgradnje.⁴¹ U Draguću su parcele, katnost i gustoća izgradnje u tome nizu različiti. Dragučki model više odgovara fenomenu *casa in linea* – linearnoj adiciji stambenih jedinica, nego planiranom naselju kao što je Ston ili Pag.⁴²

Primjenjujući isti kriterij koji je primijenjen u Draguću, tvrdeći da je predgrađe Draguća planirano, u Istri onda imamo cijeli niz istovremenih planiranih dijelova srednjovjekovnih naselja, kao što su Barban (ulica duž istočnog ruba naselja), Račice (prilazna ulica kaštelu), Pazin (najstariji dio naselja s plemićkim kućama i Buraj), Hum (središnji niz kuća), Motovun (prilazna ulica gradu), Labin (prilazna ulica gradu), Sumber (glavna ulica u mjestu) ili, primjerice, Gračišće s ulicom Pod Fumu ili Gologorica i njezina glavna ulica, a to u dosadašnjim istraživanjima i analizama naselja te pregledom venecijanskog, austrijskih i hrvatskih arhiva nije dokazano. Kao primjeri sličnog modela razvoja dvostrukoga podgrađa oko kaštela u regiji ističu se Boljun i Pazin. Tražimo li usporedbene primjere za utvrđeno podgrađe, nameću se Kršan i Završje sa svojim utvrđenim podgrađem, ili kao usporedbeni primjeri za neutvrđeno linearno organizirano predgrađe jesu Momjan, Sumber ili Račice.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Tragovi antičkoga i ranosrednjovjekovnoga naselja nisu pronađeni na mjestu današnjega Draguća.⁴³ Jezgra srednjovjekovnog naselja bio je kaštel. Izgradnjom kaštela najprije se razvija podgrađe uz njegov jugoistočni rub (Sl. 6. i 9.).

Novo spoznanje – Analiza provedena ovim istraživanjem pokazala je da je povijesna, srednjovjekovna struktura u najstarijem dijelu naselja – u utvrđenom podgrađu – znatno izmijenjena velikim građevnim promjenama

SL. 16. DRAGUĆ, SCHEMA NASELJA U 19. STOLJEĆU S UCRTANIM ZAHVATIMA

FIG. 16. DRAGUĆ, SETTLEMENT SCHEME IN THE 19TH CENTURY WITH MARKED INTERVENTIONS

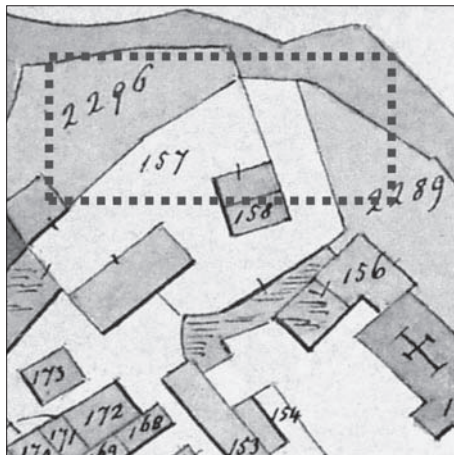
³⁹ VIŠNJIC, 2010: 39-43

⁴⁰ BEDENKO, 1999: 26-29; VIŠNJIC, 2010: 43-55; Konzervatorska podloga povijesne jezgre Buja u izradi, izradivač: Zavod za graditeljsko naslijeđe Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu

⁴¹ KARAC, 2012: 167

⁴² CORSINI, 1997: 35-38

⁴³ Čak se već u spomenutom Glagoljskom notarskom protokolu Stari Draguć spominje kao naselje još u 16. st., crkva sv. Silvestra u Starom Draguću u vizitaciji Augustina Valiera (Archivo SegretoVaticano, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap.*) u 16. st. i vizitacijama u 17. st., mada je lokalitet poznat ponajprije kao ilirska gradina.

u 19. stoljeću (Sl. 16.). Od povijesnoga srednjovjekovnoga građevnog tkiva ostali su dijelovi triju stambenih nizova u središtu naselja – manje stambene i gospodarske zgrade. Pregledom arhitektonske snimke postojećeg stanja, kao i prema građevnoj strukturi današnjih zgrada te na temelju već spomenutih očuvanih srednjovjekovnih građevina, možemo zaključiti da se srednjovjekovno naselje Draguć razvilo uz jugoistočni zid kaštela nakon njegove gradnje (Sl. 9.).

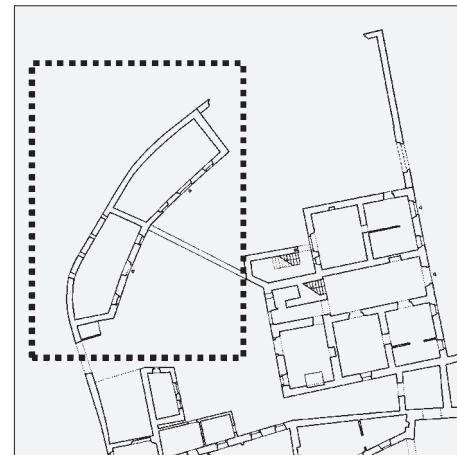
Ranija istraživanja o urbanističkom razvoju Draguća navode dio naselja na njegovu sjevernom rubu kao ranosrednjovjekovnoj jezgri (Sl. 19.). Na katastarskoj karti iz 1820. godine taj je dio naselja neizgrađen, a rub je naselja bliže sjevernom zidu kaštela (Sl. 17.). Na katastarskoj karti iz 1874. godine vidljive su reambulacije iz druge polovice 19. stoljeća koje jasno pokazuju da su građevine uz zapadni i sjeverozapadni rub naselja izgrađene najranije sredinom 19. stoljeća te da taj dio naselja ne može predstavljati ranosrednjovjekovnu jezgru naselja, osim ako buduća arheološka istraživanja, koja dosad nisu provedena, ne pronađu građevine iz ranoga srednjeg vijeka (Sl. 18.). U isto vrijeme na tim katastarskim kartama jasno su prikazani ostaci kaštela kao ruševine, što navodi na po-

misao da ako su i postojali raniji ostaci, bili bi prikazani na katastarskim kartama (Sl. 8.).

Pomnom analizom svih danas dostupnih podataka i usporedbenom analizom sa sličnim sačuvanim kaštelima u regiji možemo jasnije pretpostaviti izgled ulaza u kaštel s propugnakulom te gabarite i položaj palasa u kaštelu. Također, možemo točnije pretpostaviti i tlocrtnu površinu cijeloga kaštela. Predgrade se razvija i gradi od kraja 15., odnosno na početku 16. stoljeća. Koncept naselja s nizovima zgrada uz glavnu i sekundarnu ulicu nije bio planiran, kako se tvrdilo u prethodnim istraživanjima, već je nastao spontano dodavanjem građevina po potrebi, a to je vidljivo zbog različite veličine parcela i praznina na katastarskoj karti naselja iz 19. stoljeća (Sl. 14. i 15.). Takav način formiranja nizova zgrada, tzv. *casa in linea*, možemo istodobno, od 15. do 19. stoljeća, pratiti u Italiji u znatno većim gradovima, gdje je taj proces također spontan i neplaniran.

Draguć je zanimljiv primjer povijesnoga razvoja istarskog naselja, koji možemo zvati paradigmatičkim primjerom naselja što se razvijalo uz kaštel, potaknuto izgradnjom kaštela, s dva podgrada koja su se spontano razvijala gotovo istodobno, no slabo očuvane srednjovjekovne strukture.

SL. 17. SJEVEROISTOČNI DIO DRAGUĆA NA KATASTARSKOJ KARTI IZ 1820., IZV. MJ. 1:1440

FIG. 17. NORTH-EASTERN PART OF DRAGUĆ ON CADASTRAL MAP FROM 1820, ORIGINAL SCALE 1:1440

SL. 18. SJEVEROISTOČNI DIO DRAGUĆA NA KATASTARSKOJ KARTI IZ 1874., IZV. MJ. 1:2880

FIG. 18. NORTH-EASTERN PART OF DRAGUĆ ON CADASTRAL MAP FROM 1874, ORIGINAL SCALE 1:2880

SL. 19. SJEVEROISTOČNI DIO DRAGUĆA NA ARHITEKTONSKOJ SNIMCI POSTOJEĆEG STANJA 1983.

FIG. 19. NORTH-EASTERN PART OF DRAGUĆ ON THE ARCHITECTURAL SURVEY OF THE PRESENT CONDITION, 1983

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BEDENKO, V. (1999.), *Povijesno-prostorni razvoj starih Buja*, „Acta Bullearum”, 1: 18-31., Buje
2. BRADANOVIĆ, M. (2009.), *Arhitektonski razvoj Kršana*, Annales Ser. hist. sociol., 18: 1-20, Koper
3. CORSINI, M. G. (1997.), *Residential building types in Italy before 1930: the significance of local typological processes*, „Urban morphology”, 1: 34-48, Birmingham
4. DE FRANCESCHI, C. (1879.), *L'Istria, Note storiche*, Tipografia di Gaetano Coana, Poreč
5. DE FRANCESCHI, C. (1899.), *I castelli della vall d'Arsa - Ricerche storiche*, Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia (AMSI), 15-18, Poreč
6. DREMPETIĆ, J. (1997.), *Revitalizacija naselja središnje Istre s posebnim osvrtom na tri naselja koja gravitiraju Pazinu: Beram, Lindar i Zarečje*, magistrski rad, Filozofski fakultet, Zagreb
7. FOSCAN, L. (1992.), *I castelli medioevali dell'Istria*, Edizioni Italo Svevo, Trieste
8. FUČIĆ, B. (1963.), *Istarske freske*, Zora, Zagreb
9. FUČIĆ, B. (1982.), *Glagoljski natpisi*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
10. HORVAT-LEVAJ, K. (1986.), *Hum - razvoj grada*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti” 10: 41-69, Zagreb
11. HORVAT-LEVAJ, K. (1988.), *Gradovi-utvrde sjeveroistočne Istre. Građevni razvoj i problemi revitalizacije*, Buzetski zbornik, 12: 213-236, Buzet
12. HORVAT-LEVAJ, K. (1999.), *Draguć kao primjer karakterističnih razvojnih oblika naselja nastalih uz kaštele*, u: *Cerovljanski zbornik*, Skupština udruga Matice hrvatske Istarske županije: 179-195, Cerovlje
13. IVETIĆ, E. (2000.), *Oltremare. L'Istria nell'ultimo dominio veneto*, Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti, Venezia
14. KARAC, Z. (2012.), *Srednjovjekovni planirani gradovi u Hrvatskoj, Urbano naslijeđe kao element identiteta prostora*, u: *Urbanist's Season: International Scientific Conference 'Rethinking Urbanism'*, zbornik radova (ur. KARAC, Z.), Udruženje hrvatskih arhitekata; Arhitektonski fakultet; Hrvatska komora arhitekata, 165-168, Zagreb
15. MARCHESI, C. (1903.), *I castelleri preistorici di Trieste e della Ragione Giulia*, Atti del Museo civico di storia naturale di Trieste, 10: 1-207, Trieste
16. PRELOG, M. (1963.), *Cres, građevni razvoj jednog malog grada*, „Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti”, 4: 3-18, Zagreb
17. PRELOG, M. (2008.), *Poreč – grad i spomenici*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
18. STULLI, B. (1984.), *Istarsko okružje 1825-1860*, Historijski arhiv, Pazin i Rijeka
19. ŠETIĆ, N. (1989.), *Napoleon u Istri. Istra za francuske uprave 1805-1813*, Istarska književna kolonija „Grozđ”, Pula
20. ŠTEFANIĆ, V. (1952.), *Glagoljski notarski protokol iz Draguća u Istri*, Radovi Staroslavenskog instituta, knjiga I, Zagreb
21. ŠTRK-SNOJ, M. (1982.), *Povijesni razvoj Boljuna*, u: *Lupoglavština i Boljunština*, Istarska naklada: 102-117, Pula
22. ŠTRK-SNOJ, M. (2001.), *Boljunska bastina*, Zbornik općine Lupoglav, 3: 101-129, Lupoglav
23. ŠTRK-SNOJ, M. (2003.), *Arhitektonski elementi boljuskog kastela*, Zbornik općine Lupoglav, 4: 147-159, Lupoglav
24. TADIĆ, B. (1982.), *Rovinj, razvoj naselja*, Studije i monografije Instituta za povijest umjetnosti, Zagreb
25. VIŠNJIĆ, J. (2008.), *Utvrda Posert*, „Hrvatski arheološki godišnjak”, 4/2007: 318-320, Zagreb
26. VIŠNJIĆ, J.; PERCAN, T.; PLEŠTINA, I. (2010.), *Prilog arheološkoj topografiji i poznavanju urbanističkog razvoja grada Buja. Rezultati zastiitnih arheoloških istraživanja na Trgu sv. Servola 2010. g.*, „Histria Archaeologica”, 41: 35-82, Pula
27. *** (1983.) *Buzet: povijesno-građevni razvoj i problemi revitalizacije starog grada (Dokumentacija za valorizaciju, zaštitu i korištenje građevnog tkiva povijesne jezgre)*, (koordinator: PRELOG, M.), Centar za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti, Zagreb
28. *** (1987.) *Codice Diplomatico Istriano* (ur.: KANDLER, P.), Trieste
29. *** (2005.) *natuknica Draguć* (autor: MATIJAŠIĆ, R.), *Istarska enciklopedija* (ur. BERTOŠA, M.; MATIJAŠIĆ, R.), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

IZVORI

SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. Archivio di Stato di Trieste, Via La Marmora 17, Trieste [ASTR], Catasto franceschino, Mappedel Catasto franceschino, Distretto di Pinguento, Comune di Draguccio/173 b Mappa catastale del Comune di Draguccio foglio IV, sezioni V e X (1820 – sec.XIX secondo quarto)
2. Državni arhiv u Splitu, Glagoljaska 18, Split [DAST], (0152) Arhiv mapa za Primorje, (Archivio provinciale delle mappe di Littorale) – Trst (1819.-1919.); 1820.-1895. Katastarski planovi za Istru, Draguć, Detaljni katastarski plan 1874.

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

1. Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Kačićeva 26, Zagreb [AF], arhiv Katedre za teoriju i povijest arhitekture
2. Državna geodetska uprava [DGU], Sektor za topografsku izmjeru i državne karte
3. Grad Pazin, arhiv Upravnog odjela za komunalni sustav, prostorno uređenje i graditeljstvo [GP]
4. Krizmanić, A.; Vučić, B. (1997.), *Grad Pazin, Povijesna jezgra, Kastel – Buraj*, Studija s pripremnom dokumentacijom za PUP Pazina

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

Sl. 1.	Arhiva autora
Sl. 2., 5., 11., 19.	AF-KTPA, 1983., HORVAT-LEVAJ, 1999: 184
Sl. 3., 4., 7., 10., 13., 16.	Crtež: I. Huić, 2012.
Sl. 6., 9.	Foto: I. Huić, 2012.
Sl. 8., 12., 14., 17.	ASTR, inv. br. 173 b, foglio IV, sec. V
Sl. 15., 18.	DAST, inv. br. 0152, sec. VII

SAŽETAK

SUMMARY

NEW RESEARCH FINDINGS ON THE URBAN DEVELOPMENT OF DRAGUĆ SETTLEMENT IN ISTRIA

The development of settlements and cities in Croatia can be continuously traced throughout the last 25 centuries from prehistoric (pre-ancient) proto-urban settlement forms followed by ancient and medieval towns, the planned Renaissance and Baroque towns and settlements to the growing cities in the 19th and 20th centuries. The towns of ancient origin, especially those on the Adriatic coast, served as models of the municipal organization throughout the Middle Ages up to the 19th century. The medieval urbanism of Istria's interior as a centuries-long intuitive process of settlement development (excluding here the ancient urban models) has resulted in a typical organic urban morphology thus making the Istria region synonymous with medieval urbanism on a national scale.

Although the urban and architectural heritage of the protected historic nuclei of Istrian settlements has not been fully researched yet, it is considered that their historic urban matrix has been entirely preserved. The objective of this research has been to complement the already existing knowledge of the urban development of Draguč settlement (Institute of Art History in Zagreb conducted a research of the north-eastern Istrian settlements between 1981 and 1983) as a paradigmatic example of a preserved medieval urban fabric. This analysis will also provide an insight into a regional context of settlement development in a region that was once under Venetian rule. The urban changes of the settlement have been researched through an analysis of its several parts that determine its form and layout. The comparison with the available former research results, plans and diagrams has confirmed the results of the recent on site researches. The structures built in the 19th century have been recognized in the settlement.

Draguč is situated on a hilly terrain in the north-eastern part of Istria along the road between Buzet and Pazin, between the Mirna valley and Butoniga watershed at the junction between the two valleys. Its strategic function in the past resulted mainly from its location on the borderline between Republic of Venice (as a part of a fortification system un-

der the command of Rašpor's captain). Draguč extends along the ridge. Three main parts can be noticed: the castle area, the medieval settlement and the unfortified suburban area (*suburbium*) with the main square.

The first traces of the settlement were discovered at the site of the Illyrian ruins called Stari Draguč in the immediate vicinity of the present settlement. In Antiquity the site was also inhabited but poorly Romanized. It is assumed that the castle was built in the early 14th century owing to an unstable political relationship between Venice and the Patriarch of Aquileia. The only remnant of the castle is a part of the southern defense wall partly visible at the entrance. After the castle had been put up in the 14th century, a small settlement gradually began to form along the north-eastern castle wall. The houses were small dwelling units built in a row with two parallel streets running perpendicular to the castle. The ground-floor accommodates the service area. An outdoor staircase along the facade leads to the first floor.

Draguč was largely destroyed by Venetian mercenary soldiers in 1421. In 1483 it was exposed to Turkish attacks. In the war between the Republic of Venice and the Austrian Empire (1508), Draguč, like many other places, was conquered by Damian Tarsia. In the wake of the 1523 peace treaty in Worms and Trento, the settlement came under Venetian rule. Draguč became an important strategic site defending the Venetian boundary with Pazinska Knežija. It thus became a defense line of Buzet under the commandment of Rašpor's captain. Between the 16th and 18th centuries frequent conflicts occurred over land ownership along the border between Venice and the Austrian Empire.

In the late 16th century a new square-shaped tower was built adjacent to the western entrance and in the south-eastern part of the settlement thus opening up a new passageway to the castle. An unfortified suburban area was also built. The inscriptions on the walls of St Roko's church built along the western edge of the settlement indicate that a sub-

urban area existed in front of the castle in the early 16th century. It was burned down and reconstructed in the 16th and 17th centuries. Governor Bassadonna in 1628 undertook another renovation project of Draguč fortifications including also the construction of communal administration buildings such as the granary and the municipality building by bridging the street and the settlement entrance. The spanned entryway to the settlement with the arched passageways to the streets and openings to the houses provides a clear insight into the settlement organization of the period.

This research has confirmed that the oldest medieval fabric of the settlement was greatly changed throughout the 19th century. Parts of the blocks in the settlement nucleus are the only remnants of the medieval settlement. The architectural survey of the present condition based on a survey of the existing buildings and a survey of the above mentioned preserved medieval structures indicates that the medieval settlement Draguč developed along the south-eastern castle wall after it had been put up. The suburban area was built up and developed in the late 15th and the early 16th century. The organization of the settlement in the form of rows of houses along the main and a side street was not planned as suggested by the previous researches. Instead the settlement grew up spontaneously by building the houses as necessary. This is clearly evident on the cadastral map of the settlement from the 19th century which shows plots of varying size and voids. Such an arrangement of the houses built in rows, i.e. *casa in linea* was common in Italy from the 15th to 19th century in considerably bigger towns where this process was also going on in a spontaneous and unplanned way.

An example of a similar model of a double settlement around the castle in Istria can be found in Boljun and Pazin. Parallel examples of the fortified settlements can be found in Krsan and Završje whereas Momjan, Šumber or Račice can be cited as parallel examples of an unfortified linear organization of the suburban area.

IRMA HUIĆ

MLADEN OBAD ŠĆITAROCI

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

IRMA HUIĆ, dipl.ing.arh., viša je konzervatorica u Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu. Doktorandica je na Studiju povijesti umjetnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Od 2002. do 2007. godine radila je kao stručna suradnica-konzervatorica u Konzervatorskom odjelu u Zagrebu.

Dr.sc. **MLADEN OBAD ŠĆITAROCI**, dipl.ing.arh., redoviti profesor Arhitektonskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj je znanstvenoistraživačkog projekta „Urbanističko i pejsažno naslijeđe Hrvatske kao dio europske kulture”. Njegov opus obuhvaća 70-ak znanstvenih radova, sedam knjiga i 150-ak stručnih projekata iz područja urbanizma, prostornog planiranja i pejsažne arhitekture. [www.scitaroci.hr]

IRMA HUIĆ, Dipl.Eng.Arch., senior conservationist in the Croatian Conservation Institute in Zagreb. She is a Ph.D. candidate in the Department of Art History of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb. Between 2002 and 2007 she worked as associate-conservationist in the Conservation Department in Zagreb.

MLADEN OBAD ŠĆITAROCI, Ph.D., Dipl.Eng.Arch., full professor at the Faculty of Architecture of the University of Zagreb. He is head of the scientific research project "Urban Planning and Landscape Heritage of Croatia as a Part of European Culture". His work encompasses around 70 scientific papers, seven books and 150 projects in urban planning, physical planning and landscape architecture. [www.scitaroci.hr]

